

Stanovisko k obnově Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze - Jiří T.Kotalík, 11.7.2019

Skupina historiků výtvarných umění opakovaně shromáždilo ve svém „Memorandu k obnově mariánského sloupu na Staroměstském náměstí v Praze“, řadu svých argumentů, uváděných i v článku otištěném v Lidových Novinách ze dne 4. 7. 2019. Jako historik umění s řadou z nich nesouhlasím a dovoluji si formulovat proč.

Jakékoliv pomníky v zásadě bourat je jistě problematické právě proto, že je tím ochuzena paměť národa, kterou svoji kontinuální existencí kontinuálně uchovávají. Zároveň je legitimní vážit i odstranění či případnou obnovu takového pomníku. Nejde tady o žádné kádrování minulosti, ale rozlišení, zda svržení pomníku bylo skutečně integrální součástí dějin, či aktem politické zvůle. Bez jakéhokoliv zaváhání se proto obnovily pomníky odstraněné německými okupanty (František Palacký, Legionáři), či totalitním režimem (Masarykové, Štefánikové), přestože oba tyto režimy byly integrální součástí našich dějin. Nemyslím si, že impulzivní akce anarchistů v revolučních dnech roku 1918, navazující na manifestaci na Bílé Hoře byla aktem „historické spravedlnosti“, ale maximálně výrazem v té době zcela pochopitelných protirakouských nálad a epizodickým aktem individuálního násilí na nevinné soše. Jeho zboření nebylo důsledkem rozhodnutím žádného oficiálního orgánu, vlády, parlamentu, magistrátu, památkové komise apod.), ale naopak proti němu odborné kapacity hlasitě protestovaly (V.V.Štech, Zdenka Braunerová, Vilém Mrštík).

Pro upřesnění je třeba doplnit, že idea sloupu skutečně vnikla v katolickém prostředí. Tradice se váže až ke katedrále v Zaragoze s legendární sochou Nuestra Señora de Pilar. Významně toto téma využil architekt Domenico Fontana při barokizaci Říma na konci 16. století a následně se kodifikoval typ mariánského sloupu v Mnichově 1638 a Vídní-Am Hof 1647. Již v roce 1647 navrhoval strahovský prior vztyčení sloupu na staroměstském náměstí na odčinění potupy ke které došlo v r.1630 kdy na náměstí znesvětila saská vojska Palladium země české (počátek nekonečné řady vety za vetu). Proto byl následně sloup spojen s oltářem Panny Marie Rynecké. Samotný mariánský sloup byl podle vzoru Mnichova a Vídně vztyčen až v roce 1650. Významně se na něm podíleli císaři Ferdinand III. a Ferdinand IV. a nepochybně byl i oslavou panovníka a vládnoucí dynastie. V první řadě však měl podle dobových pramenů oslavit po hrůzných letech třicetileté války složitě vyjednaný Vestfálský mír a poděkovat za záchranu města před švédským vpádem. Prostřednictvím Mariánské sochy se město a země dostaly pod účinnou ochranu nejvlivnější přímlyvkyně Boží. Bojující andělé s d'ábly na balustrádě personifikovali zřejmě Válku, Mor, Bídu a Herezi. V obecném smyslu

triumfální symboliky byl sloup chápán jako konečné vítězství katolické ligy v mezinárodním konfliktu a návrat českých zemí do lůna katolické církve. S Bělohorskou bitvou, či českými stavy nemá sloup nic společného - to je umělá konstrukce národního obrození a publicistiky před pádem monarchie.

Úvaha o znovuvztyčení sloupu však není v první řadě motivována těmito ideologickými aspekty. Věc je mnohem prostší. Sloup fungoval jako středobod a těžiště neorganicky vzniklého kruhového prostoru (Altstadterring), z kterého se teprve nyní stal organizovaný veřejný prostor, což ještě podtrhla jeho funkce jako slunečních hodin. Význam tohoto sloupu je tedy v první řadě urbanistický a městotvorný a jeho obnova je významným krokem k rehabilitaci veřejného prostoru, který je dnes dlouhodobě ve stavu ostudného provizoria. O úloze dominant v prostorách náměstí ostatně svědčí naše historická města a skoro na každém náměstí je umístěn sloup a kašna, které dělají město městem. Ústřední pražské náměstí o tyto dominanty přišlo. Na území Prahy bylo mj. evidováno celkem patnáct sloupů a jenom tři z nich byly zničeny.

V rámci celého náměstí měl sloup výraznou úlohu, kterou ztratil. Jeho obnova je důležitou součástí rehabilitace identity tohoto místa, která se netýká jen sloupu ale i vypálené radnice, zbořené Krocanovy kašny, úpravy dlažby, mobiliáře a nezbytného sociálního zázemí a neméně i nápravy dnešního nedůstojného obrazu náměstí jako permanentního jarmarku a expandujících komerčních aktivit kavárenských stolků. Potom může být uvažováno i o důstojnějším a viditelnějším připomenutí 27 zde popravených českých pánů.

Pokud se některá ze stran vyhrocené polemiky dovolává názoru odborníků, tak nezbyvá než konstatovat, že ten oficiálně nejenom existuje, ale byl dokonce akceptován rozhodnutím Rady hl.m.Prahy, která za primátora Pavla Béma a poté Bohumila Svobody učinila rozhodné kroky k realizaci záměru. Dne 15.7.2013 vydalo hl.m.Praha svůj souhlas s realizací sloupu prostřednictvím vyjádření odboru evidence, správy a využití majetku. Závazné stanovisko OPP MÚ ze dne 28.5.2014 nemá z hlediska ochrany památek námitek proti rekonstrukci Mariánského sloupu (+ 8 kladných vyjádření dotčených odborů MÚ HMP včetně institutu plánování + 9 souhlasů vlastníků a správců zařízení technické infrastruktury). Výstavbu podpořilo ve svém úsilí jednání zastupitelstva. Územní rozhodnutí MČ Praha 1 z 21. 6. 2017 konstatovalo, že „záměr obnovy sloupu je v souladu s veřejným zájmem,“- Navíc existuje Dohoda o provedení stavby mezi Společností pro obnovu Mariánského sloupu a Hlavním městem Praha z 15. 3. 2013 kde explicitně zformulováno, že Společnost jako stavebník provede na pozemku Hl.M.Prahy znovupostavení Mariánského sloupu (15. 7. 2013). Nicméně zastupitelstva v jiném složení koncem roku 2017 souhlas odvolalo a pověřilo primátora Hudečka kroky k rozvázání dohody a odnětí souhlasu, které však nebyly realizovány. Se

vztyčením sloupu vyjádřila tehdy souhlas i Ekumenická komise za podmínky, že nebude realizována sochařská výzdoba ve spodní části, že budou odstraněny další ideologické symboly a nápisy, připojena nová nápisová deska a bude obnoven kdysi stržený zlatý kalich ve výklenku fasády Týnského chrámu. Kalich obnoven byl, Ekumenická rada v novém složení zřejmě změnila svůj názor. Prostřednictvím papežského nuncia požehnal dílu Svatý Otec Jan Pavel II. Kdyby nedošlo k odvolání primátora Svobody v polovině jeho funkčního období, nebylo by co řešit a sloup by stál.

Stanovisko doporučující realizovat na Staroměstském náměstí volnou repliku Mariánského sloupu a vytvořit kopii zničené Krocínovy kašny vzniklo jako výstup několikaleté činnosti odborné komise zřízené primátorem Hl. M. Prahy. Jako její předseda jsem si tedy dovolil sumarizovat její závěry. Komisi tvořili odborníci různých odborných profesí (historik a archivář, historik umění, architekt urbanista, památkář, technolog, archeolog a statik). Já sám jsem historikem umění a architektury specializovaný na období baroka se 45 lety památkové praxe, emeritní ředitel Národního památkového ústavu, současný předseda jeho vědecké rady a člen Rady MK pro památkovou péči.

Nikomu svůj názor nevnucuji, ale stojím si po bedlivé úvaze za ním. Metoda náhrady originálu ve veřejném prostoru je v památkové péči již více než sto let v rámci diferencovaného konkrétního přístupu běžně používána, aniž lze doložit, že historický kontext byl „zásadně narušen moderním zásahem“ (Karlův most, Giganti na vstupní bráně Pražského hradu, Kuks, Valeč).

Od samého počátku se tato odborná komise shodla na tom, že obnovovat kvalitní barokní dílo je vzhledem k jeho fragmentárnímu vztahu iluzorní. Nemluvilo se proto nikdy ani o kopii, či tzv. kopii ale o volné replice, jejímž základem měla být obnova architektonických kamenických článků a celá konfigurace díla v prostorovém kontextu. O autenticitě nebyla nikdy řeč, ta je samozřejmě zcela iluzorní. Socha byla modelována a poté vysekána zcela nově s využitím odlitku existujícího fragmentu a dokumentace. Vzhledem ke stavu zachování soch andělů i s poukazem na jejich vypjaté ideologické působení bylo doporučeno realizovat sloup bez této části, pouze v jeho architektonické formě plnící městotvornou funkci.

K výsledku jistě mohou být připomínky, ale podle mého názoru jde o standardní a kvalifikované kamenické dílo plnící svůj účel vizuálního bodu 15 metrů nad zemí. Mimochodem zadání práce kvalifikovanému akademickému sochaři-restaurátorovi je důsledkem toho, že socha věnovaná v roce 1990 americkými krajany byla svojí nízkou uměleckou kvalitou na náměstí nepoužitelná (dnes je umístěna na Strahově) Například socha Madony na vrcholu hradčanského sloupu je kopií z roku 1905. Výsledky může kdokoliv

posoudit v Celené ulici u bočního vchodu do Týnského chrámu, v zahradě Boromejek na Malé Straně u nemocnice Pod Petřínem a na lodi kotvící na Alšově nábřeží v Praze. Obdobným způsobem, jaký je uvažován v Praze, byly ostatně bez jakýchkoliv problémů a protestů obnoveny mariánské sloupy ztržené za totality v např. Sokolově, Ostravě či Chomutově. A vrátil se i František I. do kašny na Smetanově nábřeží či do Františkových Lázní, který nepochybně symbolem nadvlády Habsburků je.

Současná situace je následná: Organizovaná skupina svévolně a barbarsky zničila v roce 1918 historickou památku. Jiná skupina po létech totality a nesvobody hodlá na své náklady tuto památku symbolicky obnovit. Nechce od města nic jiného než po 25 letech jednání s úřady a získání platných územních rozhodnutí a příslušných souhlasných stanovisek svůj záměr realizovat. Socha vytvořená ze sbírek a mecenášských příspěvků bude městu bezúplatně darována a takto ji majitel pozemku podle nového Občanského zákoníku převezme do svého majetku a péče. Údajně chybí souhlas majitele pozemku se stavebním zábořem, tzn. smlouva o nájmu pozemku v době stavby, se kterým v jiných případech kladného výsledku územního a stavebního řízení nebývají potíže a rozsah záboru je přesně uveden v územním rozhodnutí. Současný magistrát využil této pojistky a odmítl se zábořem souhlasit a celou věc tak zablokoval. V roce 2013 vedení města se stavbou souhlasilo a dokonce Společnost pověřilo, aby pro ni repliku sloupu vyhotovila. V roce 2017 si to rozmyslelo, aniž učinilo potřebné právní kroky ke zrušení dohody, a na tomto stanovisku setrvává. Nejsem právník a nechápu, jak může jednou něco platit a jednou neplatit a jaké závazky z takové dohody plynou. Nemyslím, že se taková věc má řešit referendum, jenom připomínám, že na jednání zastupitelstva byly odevzdány dvě petice - 17.000 hlasů pro sloup- 1000 proti. Nicméně je evidentní, že vedení města je rozpolceno a většina současných zastupitelů sloupu nefandí nebo se s ním jako se zcela podružnou záležitostí odmítají zabývat. Nedocěňují podle mého názoru to podstatné: totiž duchovní a estetický rozměr celé záležitosti z hlediska historického urbanismu, a ani skutečnost, jak pozitivně může ovlivnit existence sloupu atmosféru náměstí.

Argumentů i stanovisek bylo ve věci sloupu již sneseno mnoho, bohužel nejenom těch objektivních, ale i emocionálně podbarvených a zkreslujících. A mohou přirozeně vznikat i další. Ve finále záleží na tom, jak se v nich zastupitelé, kteří jsou oprávněni o věci rozhodovat, dokáží orientovat a jak jim evidentně zaskočené a nerozhodné vedení města záměr bude prezentovat. Předpokládám, že se tak stane v září. Rozhodovat by všichni měli kompetentně a to nikoliv na základě averzí či sympatií či podle politicko-ideologického klíče, ale po objektivním posouzení prověřených faktů. Rozhodnutí je na nich.

Připomínám jenom závěrečnou pasáž závěru odborné pracovní skupiny primátora pro rehabilitaci Staroměstského náměstí a okolí: „ *Sloup od dob svého vzniku zásadním způsobem určoval vizuální podobu náměstí a měl významnou historickou roli při definici těžiště náměstí koncipovaného historicky jako kruh (Altstadter Ring). Představoval významnou vizuální dominantu náměstí a hrál určující roli při panoramatických pohledech z ústí hlavních komunikací sbíhajících se na náměstí i v kontextu s dalšími významnými historickými stavbami na náměstí. Tuto skutečnost lze jednoznačně doložit rozsáhlou ikonografickou dokumentací i nově pořízenými zákresy do stávající situace. Obnova sloupu vrátí náměstí jeho středobod, obnoví jeho původní stav ve smyslu historického urbanismu a obohatí veřejný prostor i esteticky* „(21.8.2013).

V tomto světle je zřejmé, že zastupitelé by měli přestat řešit ideově-náboženské spory a pomoci náměstí, které to evidentně potřebuje. Z mediálních přestřelek (nepodobných těm, které za první republiky proběhly kolem úlohy sv. Jana Nepomuckého v českých dějinách) jsem nabyl dojmu, že jsme netrpěli jenom 300let, ale trpíme i nadále - nesnášenlivostí, netolerancí a zatemněním mysli. Postrádám v demokracii mravnost, kterou předpokládal T.G. Masaryk a celá polemika s mnoha zfalšovanými fakty na obou stranách mne utvrzuje v tom, že pravda v této zemi ještě zdaleka nezvítězila nad lží a nenávisť. Teprve až tento stav naše společnost překoná, bude moci se souhlasem obce plnit sloup svoji nezastupitelnou funkci urbanistického těžiště a regulátoru významného veřejného prostoru Prahy, který je dnes ostudným komerčně využívaným provizoriem a ostudou města. Obnova sloupu se tak může stát první etapou či prvním krokem při revitalizaci celého Staroměstského náměstí a jeho nejbližšího okolí ve vztahu k péči o obraz města a místa naší společné paměti.

Jiří T. Kotalík, historik umění

8.7.2019

